

Psihičko zdravlje djece predškolske dobi: rizični i zaštitni čimbenici u ranom razvoju

Krešimir Prijatelj, psiholog,
Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
Ella Selak Bagarić, klinička psihologinja,
Centar za zdravlje mladih, Dom zdravlja Zagreb Istok

Predškolska dob, koja se uglavnom odnosi na razdoblje od treće do šeste godine života, predstavlja ključnu fazu u cjelokupnom razvoju pojedinca. Tijekom ovog perioda djeca prolaze kroz značajan kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj, što čini temelj za buduće učenje, međuljudske odnose i cjelokupno psihičko zdravlje. Ovo razdoblje obilježava intenzivan razvoj mozga, koji omogućuje djeci brže usvajanje novih vještina, prilagodbu promjenama u okolini i izgradnju osobnog identiteta. Djeca u dobi od tri do pet godina, dok prolaze kroz složene faze ranog razvoja, posebno su osjetljiva na razne probleme mentalnog zdravlja.

Prevalencija emocionalnih i bihevioralnih poremećaja kod predškolske djece ukazuje na potrebu za sustavnim pristupom prevenciji i intervenciji u ovom životnom razdoblju. Istraživanja pokazuju da između 10 i 20 posto predškolske djece pokazuje simptome anksioznosti, depresivnosti, hiperaktivnosti ili poteškoća u ponašanju (Rahim i sur., 2023.; Gustafsson i sur., 2017.). Osim toga, izazovi poput socio-ekonomskih teškoća, neadekvatne roditeljske skrbi te ograničenog pristupa obrazovnim i zdravstvenim resursima dodatno povećavaju rizik od razvoja problema mentalnog zdravlja. Pandemija COVID-19 dodatno je naglasila izazove mentalnog zdravlja kod predškolske djece. Prekid svakodnevnih rutina, smanjene

Dok djeca provode više vremena uz ekrane, mogu propustiti ključne socijalne interakcije

mogućnosti socijalizacije i povećan roditeljski stres značajno su utjecali na emocionalnu dobrobit djece u ovoj osjetljivoj dobi. Istraživanja su zabilježila porast anksioznosti, depresivnosti i problema u ponašanju tijekom pandemije, dok su mnogi roditelji izvijestili o poteškoćama u upravljanju emocionalnim potrebama svoje djece u ovom periodu (Schmidt i sur., 2021.; Ma i sur., 2022.). Osim emocionalnog zdravlja, kognitivni razvoj tijekom predškolskih godina ključno je područje koje se intenzivno razvija i u kojem se postavljaju temelji za buduće akademske i životne uspjehe. Izvršno funkcioniranje, koje uključuje vještine poput radnog pamćenja, kognitivne fleksibilnosti i samokontrole, pokazalo se ključnim za uspješno prilagođavanje akademskim i socijalnim zahtjevima (Nilsen i sur., 2017.). Utjecaj okolišnih čimbenika, poput kvalitete roditeljstva, socio-ekonomskih uvjeta i izloženosti digitalnim tehnologijama, također ima značajnu ulogu u oblikovanju djetetova razvoja i dobrobiti. Cilj ovog članka istražiti je ključne rizične i zaštitne faktore psihičkog razvoja predškolske djece, uključujući kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj, te istaknuti izazove mentalnog zdravlja koji se javljaju u ovoj razvojnoj fazi. Uz to, članak naglašava važnost rane identifikacije problema, pravovremene intervencije i sustavne podrške kroz suradnju roditelja, odgajatelja i stručnjaka za mentalno zdravlje. Kroz razumijevanje čimbenika koji pridonose razvoju i prevenciji problema mentalnog zdravlja, moguće je oblikovati strategije koje će osigurati optimalne uvjete za rast i razvoj predškolske djece.

Prevalencija problema psihičkog zdravlja

Istraživanja pokazuju da su problemi mentalnog zdravlja rašireniji među predškolskom djecom, a procjene ukazuju da između 10 i 20 posto djece u ovoj dobnoj skupini ima emocionalne i ponašajne

poremećaje (Rahim i sur., 2023.; Gustafsson i sur., 2017.). Studija provedena u Švedskoj otkrila je da su odgajatelji prijavili značajne razine emocionalnih i bihevioralnih problema kod djece, naglašavajući važnost rane identifikacije i intervencije (Gustafsson i sur., 2017.). Nadalje, emocionalni i bihevioralni problemi najčešći su psiho-socijalni zdravstveni problemi kod predškolarca, što naglašava potrebu za povećanjem svijesti i podrške (Rahim i sur., 2023.). Osim toga, kako smo i spomenuli, istraživanja pokazuju da je pandemija COVID-19 dovela do povećane anksioznosti, depresije i bihevioralnih problema kod mlađe djece, pri čemu su mnogi roditelji prijavili poteškoće u upravljanju psihičkim zdravljem svoje djece tijekom tog razdoblja (Schmidt i sur., 2021.; Ma i sur., 2022.). Prekid rutine, socijalna izolacija i povećani roditeljski stres doprinijeli su pogoršanju mentalnog zdravlja kod mnogih predškolarca (Schmidt i sur., 2021; Ma i sur., 2022.).

Vrste problema mentalnog zdravlja

Problemi mentalnog zdravlja kod predškolske djece mogu se kategorizirati u internalizirajuće i eksternalizirajuće poremećaje. Internalizirajući poremećaji, poput anksioznosti i depresije, često se manifestiraju kao povlačenje, tuga i pretjerana zabrinutost. Eksternalizirajući poremećaji, uključujući poremećaj pažnje/hiperaktivnosti (ADHD) i poremećaje ponašanja, karakterizirani su hiperaktivnošću, impulzivnošću i agresivnim ponašanjem (Bufferd i sur., 2012.; Smith i sur., 2016.). Istraživanja pokazuju da predškolci s hiperaktivnošću imaju povećan rizik od dugoročnih problema mentalnog zdravlja, posebno kod dječaka, što ukazuje na važnost rane intervencije (Smith i sur., 2016.). Uz internalizirajuće i eksternalizirajuće poremećaje, razvojna kašnjenja i problemi

senzorne obrade također mogu doprinijeti izazovima psihičkog zdravlja. Djeca koja se suočavaju s poteškoćama u komunikaciji ili socijalnim interakcijama često doživljavaju frustraciju, što se može manifestirati kao problem u ponašanju. Također su česta istodobna stanja, odnosno komorbiditeti, pri čemu studije ukazuju da je gotovo 70 posto djece s umjerenim do visokim razinama istodobnih problema u dobi od tri godine nastavilo imati poteškoće u dobi od šest godina (Basten i sur., 2015.). Ova kontinuitet naglašava kritičnu ulogu ranog probira i intervencije u sprječavanju eskalacije problema mentalnog zdravlja.

Izvori psihološke traume

Predškolska djeca posebno su osjetljiva na psihološku traumu zbog svoje razvojne faze, karakterizirane ograničenim mehanizmima suočavanja i vještinama emocionalne regulacije. Izloženost digitalnoj tehnologiji može dovesti do traume na nekoliko načina. Jedan značajan izvor je potencijal za elektroničko nasilje ili izloženost dobi neprimjerenom sadržaju. Iako predškolci ne koriste društvene mreže kao starija djeca, i dalje mogu biti izloženi štetnom sadržaju putem videa, igara ili interakcija s vršnjacima (Hollis i sur., 2016.). Takva izloženost može dovesti do osjećaja straha, zbunjenosti i anksioznosti, što narušava njihovu emocionalnu dobrobit.

Prekomjerna upotreba digitalnih uređaja također može pridonijeti socijalnoj izolaciji. Dok djeca provode više vremena uz ekrane, mogu propustiti ključne socijalne interakcije koje su bitne za razvoj zdravih odnosa i emocionalne inteligencije (Hofslundsengen i sur., 2018.). Ova izolacija može dovesti do osjećaja usamljenosti i pogoršati postojeće probleme mentalnog zdravlja, stvarajući ciklus traume koji je izazovno zaustaviti (Gjelaj i sur., 2020.). Psihološka trauma koju doživljavaju predškolska djeca zbog digitalne

tehnologije može se manifestirati na razne načine. Uobičajeni simptomi uključuju povećanu anksioznost, probleme u ponašanju i poteškoće s emocionalnom regulacijom. Na primjer, djeca mogu pokazivati znakove stresa, poput pretjeranog plakanja, ispada bijesa ili povlačenja iz socijalnih situacija (Taylor i sur., 2021.). Istraživanja su pokazala da su djeca izložena visokim razinama vremena provedenog pred ekranima u povećanom riziku od razvoja problema s pažnjom i drugih problema u ponašanju (Frigerio i sur., 2022.). Konstantna stimulacija koju pružaju digitalni uređaji može dovesti do poteškoća u fokusiranju i regulaciji emocija, što su ključne vještine za predškolsku dob. Isto tako, nedostatak tjelesne aktivnosti povezan s prekomjernim vremenom pred ekranima može pridonijeti i fizičkim i mentalnim zdravstvenim problemima, pogoršavajući učinke traume (Wu i sur., 2014.).

Rizični i zaštitni čimbenici psihičkog zdravlja

Mentalno zdravlje predškolske djece oblikuju složena međudjelovanja rizičnih i zaštitnih čimbenika. Dok razne nepovoljne okolnosti mogu ugroziti njihovu psihološku dobrobit, određeni zaštitni čimbenici mogu povećati otpornost i promicati pozitivne ishode za mentalno zdravlje.

Rizični čimbenici

Obiteljski utjecaji

Obiteljska dinamika ima značajnu ulogu u oblikovanju mentalnog zdravlja predškolske djece. Istraživanja dosljedno pokazuju da mentalno zdravlje roditelja predstavlja ključni rizični čimbenik za psihološku dobrobit djece. Djeca roditelja s mentalnim problemima, poput depresije ili anksioznosti, imaju veći rizik razvoja sličnih problema (Giannakopoulos i sur., 2014.; Reaves i sur., 2023.). Emocionalna

klima unutar doma, obilježena roditeljskim stresom, sukobima ili nestabilnošću, može stvoriti nepovoljno okruženje koje šteti mentalnom zdravlju djece (Sollander i sur., 2020). Osim toga, roditeljski stilovi odgoja značajno utječu na emocionalne i ponašajne ishode djece. Neprijemni stilovi roditeljstva, karakterizirani prisilom ili neprijateljstvom, mogu dovesti do unutarnjeg stresa i emocionalne disfunkcije kod djece (Gao i sur., 2023.; Wang, 2024.). Istraživanja pokazuju da djeca roditelja s problemima mentalnog zdravlja imaju gotovo dvostruko veću vjerojatnost da će i sama doživjeti probleme mentalnog zdravlja, što ukazuje na snažnu međugeneracijsku povezanost (Sahril i sur., 2021.). Autoritarni ili zanemarujući roditeljski pristupi mogu dovesti do povećane anksioznosti i problema u ponašanju kod djece, dok je autoritativni stil, koji se odlikuje toplinom i strukturiranošću, povezan s boljim ishodima mentalnog zdravlja (Gustafsson, 2022.). Prisutnost nepovoljnih iskustava u djetinjstvu (engl. *adverse childhood experiences*, ACEs), poput zlostavljanja ili zanemarivanja, dodatno pogoršava rizik razvoja problema mentalnog zdravlja, naglašavajući važnost podržavajućeg i njegovanog obiteljskog okruženja (Tucker-Drob i Harden, 2012.).

Okolišni stresori

Okolišni čimbenici, uključujući izloženost nasilju, traumi i nestabilnosti, mogu značajno utjecati na mentalno zdravlje predškolske djece. Djeca koja svjedoče obiteljskom nasilju ili su sama žrtve zlostavljanja ili zanemarivanja imaju povećan rizik razvoja anksioznosti, depresije i posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) (Warsito i sur., 2012.). Psihološki učinci takve izloženosti mogu se očitovati kroz probleme u ponašanju, emocionalnu disregulaciju i poteškoće u socijalnim interakcijama (Flink i sur., 2012.). Kvaliteta predškolskog okruženja također

može utjecati na ishode mentalnog zdravlja. Istraživanja pokazuju da djeca koja pohađaju niskokvalitetne predškolske programe, obilježene nedostatnim resursima i loše osposobljenim osobljem, češće doživljavaju emocionalne i ponašajne poteškoće (Tucker-Drob, 2012.). Nasuprot tome, visokokvalitetni programi ranog obrazovanja koji promiču socio-emocionalno učenje mogu djelovati kao zaštitni čimbenici, pomažući ublažiti učinke okolišnih stresora (Kolčakoğlu i Yücel, 2021.).

Socio-ekonomski čimbenici

Socio-ekonomski status (SES) značajan je čimbenik koji utječe na mentalno zdravlje predškolske djece. Djeca iz obitelji s nižim primanjima često se suočavaju s višestrukim stresorima, uključujući financijsku nestabilnost, ograničen pristup zdravstvenoj skrbi i neadekvatne obrazovne resurse (Santos i sur., 2015.). Ovi stresori mogu doprinijeti osjećaju nesigurnosti i anksioznosti, negativno utječući na razvoj i mentalno zdravlje djece (Zhou i Li, 2021.). Osim toga, djeca koja žive u siromaštvu izložena su većem riziku od nepovoljnih iskustava u djetinjstvu, što dodatno povećava rizik razvoja problema mentalnog zdravlja (Gustafsson i Korhonen, 2022.). Kumulativni učinak socio-ekonomske nepovoljne situacije može dovesti do začaranog kruga loših ishoda mentalnog zdravlja, što naglašava potrebu za ciljanom intervencijom koja bi se bavila tim nejednakostima (Ross i sur., 2013.).

Učinak digitalne tehnologije

Sve veća prisutnost digitalne tehnologije u životima predškolske djece izazvala je zabrinutost zbog mogućih utjecaja na mentalno zdravlje. Pretjerano vrijeme provedeno pred ekranima povezano je s nizom problema mentalnog zdravlja, uključujući anksioznost, depresiju i probleme s pažnjom (Okely i sur., 2021.). Istraživanja pokazuju da djeca koja

provode puno vremena pred ekranima češće iskazuju probleme u ponašanju i poteškoće s emocionalnom regulacijom (Schmidt i sur., 2021.). Osim vremena provedenog pred ekranima, sadržaji kojima su djeca izložena putem digitalnih medija također mogu predstavljati rizik. Izloženost nasilnom ili neprikladnom sadržaju može povećati agresivnost i desenzibilizaciju prema nasilju, dok kiber-nasilje može imati negativan učinak na dječje samopoštovanje i emocionalnu dobrobit (Nearchou i sur., 2020.). Pandemija COVID-19 dodatno je pogoršala ove zabrinutosti, budući da su se mnoga predškolska djeca u velikoj mjeri oslanjala na ekrane za obrazovanje i zabavu, što je dovelo do povećane izolacije i problema mentalnog zdravlja (Hankin i sur., 2010.).

Zaštitni čimbenici

Podržavajuće obiteljsko okruženje

Njegujuće i podržavajuće obiteljsko okruženje jedan je od najvažnijih zaštitnih čimbenika za mentalno zdravlje predškolske djece. Istraživanja pokazuju da djeca koja imaju siguran stil privrženosti sa svojim skrbnicima češće razvijaju zdravu emocionalnu regulaciju i socijalne vještine (Davydov i sur., 2010.; Yu i sur., 2021.). Sigurna privrženost potiče osjećaj sigurnosti i povjerenja, omogućujući djeci da istražuju svoju okolinu i razvijaju autonomiju. Suprotno tome, nesigurna privrženost može dovesti do anksioznosti i problema u ponašanju, što naglašava važnost pozitivnih roditeljskih praksi (Stein i Russell, 2021.). Uključivanje i odgovornost roditelja ključne su komponente podržavajućeg obiteljskog okruženja. Roditelji koji se aktivno angažiraju sa svojom djecom, pružaju emocionalnu podršku te pokazuju toplinu i naklonost, pridonose psihološkoj otpornosti svoje djece (Kesebir i sur., 2015.). Osim toga, učinkovita komunikacija unutar obitelji može

unaprijediti emocionalnu inteligenciju djece, omogućujući im da bolje izražavaju svoje osjećaje i suočavaju se s izazovima (Chan i sur., 2021.).

Kvalitetno rano obrazovanje

Kvalitetni programi ranog obrazovanja igraju ključnu ulogu u promicanju mentalnog zdravlja predškolske djece. Istraživanja su pokazala da okruženja s kvalitetnim ranim obrazovanjem, koja karakteriziraju stabilno nastavničko osoblje, nizak omjer djece i odgajatelja te fokus na socio-emocionalno učenje, mogu značajno unaprijediti psihološku dobrobit djece (Stein i Russell, 2021.; Cratsley i Mackey, 2018.). Takvi programi djeci pružaju prilike za razvoj ključnih socijalnih vještina, emocionalne regulacije i kognitivnih sposobnosti u poticajnom okruženju. Odgajatelji u ranom obrazovanju također igraju ključnu ulogu u prepoznavanju i rješavanju izazova mentalnog zdravlja. Prepoznajući faktore rizika i otpornosti, odgajatelji mogu primijeniti strategije koje podržavaju mentalno zdravlje i dobrobit djece (Stein i Russell, 2021.). Programi koji uključuju kurikulum socio-emocionalnog učenja pokazali su se učinkovitim u poboljšanju emocionalnih i ponašajnih ishoda, pružajući djeci alate potrebne za uspješno upravljanje stresom i društvenim interakcijama (Miller-Lewis i sur., 2013.).

Društveni odnosi

Socijalne veze, kako unutar obitelji tako i u širem društvenom kontekstu, ključni su zaštitni čimbenici za mentalno zdravlje predškolske djece. Pozitivni odnosi s vršnjacima mogu unaprijediti socijalne vještine djece, promicati empatiju i pružiti emocionalnu podršku (Fegert i sur., 2017.). Sudjelovanje u suradničkoj igri i grupnim aktivnostima potiče osjećaj pripadnosti i pomaže djeci u razvoju važnih interpersonalnih vještina. Podrška zajednice također igra značajnu ulogu u promicanju mentalnog zdravlja. Pristup

resursima poput roditeljskih programa, usluga za mentalno zdravlje i centara zajednice može obiteljima osigurati potrebnu podršku za zdrav razvoj djece (Campbell i sur., 2014.). Također, sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima, poput sporta ili kulturnih događanja, može proširiti socijalne mreže djece i pridonijeti njihovoj ukupnoj dobrobiti (Dong i sur., 2024.).

Individualne karakteristike: Temperament i otpornost

Individualne karakteristike, poput temperamenta i otpornosti, važni su zaštitni čimbenici koji mogu utjecati na mentalno zdravlje predškolske djece. Djeca s lakšim temperamentom, koja imaju veće razine prilagodljivosti i društvenosti, često su bolje opremljena za suočavanje sa stresom i nepovoljnim okolnostima (Cao i sur., 2022.). Ove osobine mogu olakšati pozitivne interakcije s vršnjacima i skrbnicima, potičući emocionalnu dobrobit. Otpornost, koja se definira kao sposobnost oporavka od nepovoljnih iskustava, ključan je zaštitni čimbenik za mentalno zdravlje. Istraživanja pokazuju da se otpornost može potaknuti kroz podržavajuće odnose, pozitivna iskustva i učinkovite strategije suočavanja (McKnight i sur., 2023.). Programi koji se usmjeravaju na razvoj otpornosti kod predškolske djece, poput onih koji podučavaju emocionalnu regulaciju i vještine rješavanja problema, mogu značajno poboljšati njihovu sposobnost suočavanja s izazovima i smanjiti rizik od problema mentalnog zdravlja (Zimmermann i sur., 2021.).

Implikacije za dječji razvoj

Implikacije netretiranih problema psihickog zdravlja kod predškolske djece mogu biti duboke i dugotrajne. Istraživanja pokazuju da su djeca s emocionalnim i bihevioralnim problemima u većem riziku od poteškoća u pripremi za školu, socijalnim odnosima i ukupnoj psihološkoj

dobrobiti kako odrastaju (Wang, 2024.; Rahim i sur., 2023.). Štoviše, neliječeni problemi psihičkog zdravlja tijekom predškolske dobi mogu dovesti do kroničnih mentalnih poremećaja i povećanog rizika od problema u ponašanju u kasnijem djetinjstvu i adolescenciji (Rahim i sur., 2023.; Bilgić i Uzun, 2017.). Rana intervencija ključna je za rješavanje problema mentalnog zdravlja kod predškolske djece. Učinkovite strategije uključuju programe obuke za roditelje, školske usluge za mentalno zdravlje i inicijative podrške zajednice koje se fokusiraju na poboljšanje roditeljskih vještina i promicanje pozitivnog razvoja djece (Gustafsson i sur., 2022.; Rahim i sur., 2023.). Programi koji uključuju terapiju igrom, kognitivno-bihevioralne

tehnike i obiteljsku terapiju pokazali su se posebno učinkovitima u rješavanju emocionalnih i bihevioralnih problema kod male djece. Obrazovne ustanove također nude značajne mogućnosti za intervenciju. Učitelji mogu biti osposobljeni za prepoznavanje znakova stresa kod predškolaca i pružanje podrške kroz strukturirane aktivnosti i pozitivno pojačanje. Suradnja između odgajatelja, roditelja i stručnjaka za mentalno zdravlje osigurava da djeca dobivaju sveobuhvatnu skrb prilagođenu svojim individualnim potrebama.

Zaključak

Problemi mentalnog zdravlja kod predškolske djece značajan su javnozdravstveni problem koji

zahtijeva pažnju stručnjaka i šire javnosti. Prevalencija emocionalnih i ponašajnih poremećaja, zajedno s njihovim potencijalnim dugoročnim posljedicama, naglašava važnost rane identifikacije i intervencije. Dakle, razumijevanjem činjenica koje pridonose problemima i provedbom učinkovitih strategija podrške, možemo stvoriti poticajno okruženje koje promiče psihičko zdravlje i dobrobit predškolske djece. Kroz zajedničke napore obitelji, odgajatelja i stručnjaka, može se osigurati da djeca imaju priliku napredovati tijekom ovih formativnih godina, ali i imati zdrav napredak te bezbrižnije odrastanje.

Literatura

- Basten, M., Tiemeier, H., Althoff, R. R., Schoot, R. v. d., Jaddoe, V. W., Hofman, A., Hudziak, J. J., Verhulst, F. C., & Ende, J. v. d. (2015). The stability of problem behavior across the preschool years: An empirical approach in the general population. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(2), 393–404. <https://doi.org/10.1007/s10802-015-9993-y>
- Bilgić, A., & Uzun, N. (2017.). The impact of parental psychiatric symptoms and parent-child relationships on behavioural and emotional problems in newly-diagnosed toddlers and preschool children with autism spectrum disorders. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*, 4(4), 217–221. <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2016.04.04.4>
- Bufferd, S. J., Dougherty, L. R., Carlson, G. A., Rose, S., & Klein, D. N. (2012). Psychiatric disorders in preschoolers: Continuity from ages 3 to 6. *American Journal of Psychiatry*, 169(11), 1157–1164. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2012.12020268>
- Campbell, F., Conti, G., Heckman, J. J., Moon, S. H., Pinto, R., Pungello, E. P., & Pan, Y. (2014.). Early childhood investments substantially boost adult health. *Science*, 343(6178), 1478–1485. <https://doi.org/10.1126/science.1248429>
- Cao, H., Zhang, R., Li, L., & Yang, L. (2022.). Coping style and resilience mediate the effect of childhood maltreatment on mental health symptomatology. *Children*, 9(8), 1118. <https://doi.org/10.3390/children9081118>
- Chan, A. C. Y., Piehler, T. F., & Ho, G. W. (2021.). Resilience and mental health during the COVID-19 pandemic: Findings from Minnesota and Hong Kong. *Journal of Affective Disorders*, 295, 771–780. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.08.144>
- Cratsley, K., & Mackey, T. K. (2018.). Health policy brief: Global mental health and the United Nations' Sustainable Development Goals. *Families Systems & Health*, 36(2), 225–229. <https://doi.org/10.1037/fsh0000329>
- Davydov, D. M., Stewart, R., Ritchie, K., & Chaudieu, I. (2010.). Resilience and mental health. *Clinical Psychology Review*, 30(5), 479–495. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.003>
- Dong, C., Jiang, H., Chen, X., Tao, J., Xu, Q., & Zhang, Y. (2024.). Mental health associated with the cluster of childhood trauma and resilience among nursing students: A cross-sectional study. *Psychological Trauma Theory Research Practice and Policy*, 16(Suppl 1), S224–S232. <https://doi.org/10.1037/tra0001527>
- Fegert, J. M., Harsch, D., & Kölch, M. (2017.). Poverty hits children first? *Die Psychiatrie*, 14(2), 67–74. <https://doi.org/10.1055/s-0038-1669555>
- Flink, I., Restrepo, M. H., Blanco, D. P., Ortegón, M., Enriquez, C. L., Beirens, T. M. J., & Raat, H. (2012.). Mental health of internally displaced preschool children: A cross-sectional study conducted in Bogotá, Colombia. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48(6), 917–926. <https://doi.org/10.1007/s00127-012-0611-9>
- Frigerio, A., Nettuno, F., & Nazzari, S. (2022.). Maternal mood moderates the trajectory of emotional and behavioural problems from pre- to during the COVID-19 lockdown in preschool children. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 32(7), 1189–1199. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01925-0>
- Gao, Y., Xu, P., Aizetiguli, M., Surong, S., Zhu, Z., & Zhang, J. (2023.). Prevalence and influencing factors of sleep disorders among preschool children in Urumqi City: A cross-sectional survey. *Preprint*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2691331/v1>
- Gjelaj, M., Buza, K., Shatri, K., & Zabeli, N. (2020.). Digital technologies in early childhood: Attitudes and practices of parents and teachers in Kosovo. *International Journal of Instruction*, 13(1), 165–184. <https://doi.org/10.29333/iji.2020.13111a>
- Giannakopoulos, G., Agapidaki, E., Dimitrakaki, C., Oikonomidou, D., Petanidou, D., Tsermidou, L., Kolaitis, G., Tountas, Y., & Papadopoulou, K. (2014.). Early childhood educators' perceptions of preschoolers' mental health problems: A qualitative analysis. *Annals of General Psychiatry*, 13(1), 1. <https://doi.org/10.1186/1744-859x-13-1>
- Gustafsson, B. M., Proczkowska-Björklund, M., & Gustafsson, P. A. (2017.). Emotional and behavioural problems in Swedish preschool children rated by preschool teachers with the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *BMC Pediatrics*, 17(1). <https://doi.org/10.1186/s12887-017-0864-2>
- Gustafsson, B. M., Steinwall, S., & Korhonen, L. (2022.). Multi-professional and multi-agency model PLUS to facilitate early detection and support of pre-school children with neurodevelopmental difficulties – A model description. *BMC Health Services Research*, 22(1). <https://doi.org/10.1186/s12913-022-07815-8>

Potpuni popis literature dostupan je u online izdanju članka na web stranici POU Korak po korak.

18. Hankin, B. L., Badanes, L. S., Abela, J. R. Z., & Watamura, S. E. (2010.). Hypothalamic–pituitary–adrenal axis dysregulation in dysphoric children and adolescents: Cortisol reactivity to psychosocial stress from preschool through middle adolescence. *Biological Psychiatry*, 68(5), 484–490. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2010.04.004>
19. Hollis, C., Falconer, C. J., Martin, J., Whittington, C., Stockton, S., Glazebrook, C., & Davies, E. B. (2016.). Annual research review: Digital health interventions for children and young people with mental health problems – A systematic and meta-review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(4), 474–503. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12663>
20. Hofslundsengen, H., Magnusson, M., Svensson, A. K., Jusslin, S., Mellgren, E., Hagtvet, B. E., & Heilä-Ylikallio, R. (2018.). The literacy environment of preschool classrooms in three Nordic countries: Challenges in a multilingual and digital society. *Early Child Development and Care*, 190(3), 414–427. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1477773>
21. Kesebir, S., Ünübol, B., Yaylacı, E. T., Gündoğar, D., & Ünübol, H. (2015.). Impact of childhood trauma and affective temperament on resilience in bipolar disorder. *International Journal of Bipolar Disorders*, 3(1). <https://doi.org/10.1186/s40345-015-0023-3>
22. Kolçakoğlu, K., & Yücel, G. (2021.). Anxiety and harmful oral habits in preschool children during the 2020 first-wave COVID-19 lockdown in Turkey. *Dental and Medical Problems*, 58(4), 433–439. <https://doi.org/10.17219/dmp/142284>
23. Kim, H., Ma, J., Lee, S.-K., & Gu, Y. (2021). Changes in physical activity, screen time, sleep, and mental health of Japanese young children: A longitudinal study pre- and during COVID-19. *Preprint*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-783015/v1>
24. McKnight, E. R., Gardner, S., Cottrill, A. C., Levy, C., & Bonny, A. E. (2023.). Trauma and resilience in adolescents and young adults with opioid use and eating disorders. *Clinical Pediatrics*, 62(8), 856–861. <https://doi.org/10.1177/00099228231181742>
25. Miller-Lewis, L., Searle, A., Sawyer, M., Baghurst, P., & Hedley, D. (2013.). Resource factors for mental health resilience in early childhood: An analysis with multiple methodologies. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 7(1), 6. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-7-6>
26. Nearchou, F., Flinn, C., Niland, R., Subramaniam, S. S., & Hennessy, E. (2020.). Exploring the impact of COVID-19 on mental health outcomes in children and adolescents: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(22), 8479. <https://doi.org/10.3390/ijerph17228479>
27. Nilsen, E. S., Huyder, V., McAuley, T., & Liebermann, D. (2017.). Ratings of everyday executive functioning (REEF): A parent-report measure of preschoolers' executive functioning skills. *Psychological Assessment*, 29(1), 50–64. <https://doi.org/10.1037/pas0000308>
28. Okely, A. D., Kariippanon, K. E., Guan, H., Taylor, E. K., Suesse, T., Cross, P., Chong, K. H., Suherman, A., Turab, A., Staiano, A. E., Ha, A. S., Hamdouchi, A. E., Baig, A., Poh, B. K., Pozo-Cruz, B. d., Chan, C. H. Y., Nyström, C. D., Koh, D., Webster, E. K., ... Draper, C. E. (2021). Global effect of COVID-19 pandemic on physical activity, sedentary behaviour and sleep among 3- to 5-year-old children: A longitudinal study of 14 countries. *BMC Public Health*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10852-3>
29. Rahim, M. H. A., Ibrahim, M. I., Rahman, A., Yaacob, N. M., & Hashim, N. (2023.). Emotional and behavioural problems among preschool children in Northeast Peninsular Malaysia: Parent report version. *Healthcare*, 11(13), 1828. <https://doi.org/10.3390/healthcare11131828>
30. Reaves, S., Hartley, S., Schumacher, R., Connors, E. H., Clarke, B. L., Hoover, S., & Lever, N. (2023.). The development of a preschool mental health system quality assessment using principal component analysis and a modified Delphi procedure. *Preprint*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2592862/v1>
31. Ross, S. E. T., Dowda, M., Saunders, R. P., & Pate, R. R. (2013.). Double dose: The cumulative effect of TV viewing at home and in preschool on children's activity patterns and weight status. *Pediatric Exercise Science*, 25(2), 262–272. <https://doi.org/10.1123/pes.25.2.262>
32. Sahril, N., Ahmad, N. A., Idris, I. B., Sooryanarayana, R., & Razak, M. A. A. (2021.). Factors associated with mental health problems among Malaysian children: A large population-based study. *Children*, 8(2), 119. <https://doi.org/10.3390/children8020119>
33. Santos, L. A. d. S., Queirós, F. C. d., Barreto, M. L., & Santos, D. N. d. (2015.). Prevalence of behavior problems and associated factors in preschool children from the city of Salvador, State of Bahia, Brazil. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 38(1), 46–52. <https://doi.org/10.1590/1516-4446-2014-1596>
34. Schmidt, S., Barblan, L. P., Lory, I., & Landolt, M. A. (2021.). Age-related effects of the COVID-19 pandemic on mental health of children and adolescents. *European Journal of Psychotraumatology*, 12(1). <https://doi.org/10.1080/20008198.2021.1901407>
35. Smith, E., Meyer, B., Koerting, J., Laver-Bradbury, C., Lee, L., Jefferson, H., Sayal, K., Treglown, L., Thompson, M., & Sonuga-Barke, E. (2016.). Preschool hyperactivity specifically elevates long-term mental health risks more strongly in males than females: A prospective longitudinal study through to young adulthood. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 26(1), 123–136. <https://doi.org/10.1007/s00787-016-0876-8>
36. Sollander, S. E., Fabian, H., Sarkadi, A., Salari, R., Fält, E., Dahlberg, A., Feldman, I., & Durbeej, N. (2020.). Asthma and allergies correlate with mental health problems in preschool children. *Acta Paediatrica*, 110(5), 1601–1609. <https://doi.org/10.1111/apa.15709>
37. Stein, R., & Russell, C. E. (2021.). Educator perspectives of early childhood mental health: A qualitative study in Colorado. *School Mental Health*, 13(4), 845–855. <https://doi.org/10.1007/s12310-021-09454-6>
38. Taylor, D. D., Purswell, K. E., Cornett, N., & Bratton, S. (2021.). Effects of child-centered play therapy (CCPT) on disruptive behavior of at-risk preschool children in Head Start. *International Journal of Play Therapy*, 30(2), 86–97. <https://doi.org/10.1037/pla0000125>
39. Tucker-Drob, E. M., & Harden, K. P. (2012.). Gene-by-preschool interaction on the development of early externalizing problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(1), 77–85. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02578.x>
40. Tucker-Drob, E. M. (2012.). Preschools reduce early academic-achievement gaps. *Psychological Science*, 23(3), 310–319. <https://doi.org/10.1177/0956797611426728>
41. Wang, L. (2024). Parenting style and child mental health at preschool age: Evidence from rural China. *BMC Psychiatry*, 24(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-024-05707-1>
42. Warsito, O., Khomsan, A., Hernawati, N., & Anwar, F. (2012.). Relationship between nutritional status, psychosocial stimulation, and cognitive development in preschool children in Indonesia. *Nutrition Research and Practice*, 6(5), 451. <https://doi.org/10.4162/nrp.2012.6.5.451>
43. Wu, C. S. T., Fowler, C., Lam, W., Wong, H. T., Wong, C. H. M., & Loke, A. Y. (2014). Parenting approaches and digital technology use of preschool age children in a Chinese community. *Italian Journal of Pediatrics*, 40(1). <https://doi.org/10.1186/1824-7288-40-44>
44. Yu, Z., Wang, L., Chen, W., Perrin, N., & Gross, D. (2021.). Childhood adversity and mental health among Chinese young adults: The protective role of resilience. *Journal of Advanced Nursing*, 77(12), 4793–4804. <https://doi.org/10.1111/jan.15070>
45. Zhou, S., & Li, X. (2021). Parental worry about children: Scale development and validation among Chinese parents of preschool children. *Family Process*, 61(4), 1767–1780. <https://doi.org/10.1111/famp.12741>
46. Zimmermann, P., Gleason, M. M., Hellwig, S., Podewski, F., & Iwanski, A. (2021.). Psychometric properties of the German version of the early childhood screening assessment. *Journal of Child and Family Studies*, 31(2), 484–495. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02167-z>